

ФУНКЦІЇ ТА СМИСЛИ НОВИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВЗАЄМИН: АБСОЛЮТ ЧИ ШИЗОФРЕНІЧНЕ РОЗДВОЄННЯ?

У статті розглянуто перспективу змін у контексті інформаційного суспільства та простору, їх вплив на людину в цілому, функції нового інформаційного простору, потребу «правильної організації повідомлень» та роль реципієнта в цьому процесі, виокремлено дефінітивний ряд: «інформація», «інформаційний простір», «інформаційне суспільство», підкреслено важливість віднайдення та дотримання власної культурної ідентичності. Вказано, що нині масштаби соціальних і культурних метаморфоз величезні, а культурні цикли змінюються дуже швидко, провокуючи цивілізаційні потрясіння. Акцентовано, що ідентичності стають дедалі більш специфічними, їх важче розподіляти, зростає соціальна фрагментизація.

Ключові слова: інформація, інформаційний простір, інформаційне суспільство, інформаційна функція, реципієнт.

Різні сфери життя – абсолютно полярні – об'єднує стрімкий гуркотливий потік змін, а наш час настільки потужний, що своєю силою перевертає інститути, провокує зрушення цінностей і висушує коріння. Зміни набули інших темпів, але не стали масштабнішими (за Елвіном Тофлером).

Зміни – процес із допомогою якого майбутнє проникає у наше життя, і варто глянути на нього не лише у розрізі історичної перспективи, але й з позиції індивідів, які живуть, дихають та відчувають його тут і зараз. На сьогодні прискорення змін – стихійна сила, що має особистісні, психологічні, а також соціологічні наслідки. Якщо людина не навчиться контролювати швидкість змін в особистих справах та в суспільстві в цілому – люди приречені на масовий адаптаційний зрив.

Інформаційне майбутнє твориться фантастично швидко. Якщо для одних людей інформаційний коловорот і зумовлені ним зміни сприймаються абсолютно спокійно, виважено, а тому є для них позитивними та продуктивними, то інші – пручаються, втікають від об'єму та натиску інформаційних потоків, масштаби яких сьогодні визначити доволі складно. Саме ці інформаційні потоки формують розгалужену інформаційну структуру сформовану за принципами виробництва, обробки, збереження, трансформації та використання інформації. ЗМІ сьогодні виступають не лише ретрансляторами, але й творцями інформації. Тому перша функція, яку прагнемо виокремити в контексті спільного (з читачем, слухачем, глядачем!) творення інформаційного потоку, а згодом продукту – *партнерська*. Оскільки реципієнт виступає сьогодні повноцінним партнером у творенні інформації, її окремих частин. Прикладом є відкрита взаємодія у соціальних медіа.

Наступною функцією нового інформаційного суспільства може стати *проникнення*, або (за Маршалом Маклюеном, «таємничого єднання»). Ця функція вказує на те, що інформаційні потоки сьогодні постають «м'якими», інтегрованими та взаємопроникними. Прикладом реалізації функції «таємничого єднання» можуть стати конвергентні та гіперлокальні ЗМІ. У перших технічно на одній платформі поєднуються і гармонійно співіснують різні види контенту (відео, аудіо, текст, подкасти, окремі нарізки, тощо). Інші – об'єднують вид онлайн-медіа, контент яких стосується того, що відбувається в межах кількох географічних локацій та розповсюджується в межах цих територій для її мешканців. Функція проникнення визначає низку позитивних особливостей, серед яких:

- інформаційна єдність спільноти, соціуму, результатом якої є можливість бачити частину глобальної системи, торкнутися до неї;
- здатність до забезпечення максимальної різноманітності та персональних інформаційних запитів, із вільним доступом до інформаційних ресурсів;
- індивідуалізація життя суспільства, що веде до нових рівнів культурного різноманіття.

Оптимізм означених тез трохи пригасає, коли озирнутися на застереження Готхарда Бехмана, який зазначає, що «побічними ефектами» функції проникнення, як і глобалізації комунікаційних процесів у цілому, можуть стати гетерогенність, фрагментація та індивідуалізація. За його словами, саме в епоху внутрішньокультурної та міжкультурної мобільності проростає надмірна узагальнюваність та відчуження від інформації. Вплинути на ситуацію змогли би «вирівнювання» інформаційних потоків, а також доступ до них. Але найважливіше – масова підтримка медіаторів, які б не розподілялися на окремі групи за інтересами.

Функція *інформаційного координування* передбачає чітке впорядкування медіа-планів будь-яких рівнів та інформаційних джерел (у тому числі бази даних із інформацією закритого доступу).

Функція *моделювання* вказує на можливість використання інформаційних матриць, задля розробки альтернативних схем роботи з новою інформацією різних видів.

Функція *контролю* передбачає відслідковування інформаційних потоків, відбір та «вилущування» чистих новин (до прикладу) та відбір фейкових ресурсів. Із цього мусить випливати чітке розуміння, за якими принципами він здійснюється.

Основна проблема полягає в тому, що в даний період медіа є одновекторною комунікаційною системою, тому справжніх процесів комунікації як взаємодії між комунікаторами не існує. У. Еко вказував на те, що існують «правила компетентної організації повідомлень». Знакову форму можна наповнити різним змістом.

Образ можна організувати на базі власних кодів, які співпадають із кодами домінуючої ідеології, тоді як адресати наповнюють образ абсолютно інакшими смислами, які відображають їхній власний культурний код. Однак

вказівка на автономію людського мислення та індивідуальних культурних систем у наповненні отримуваних повідомлень реальним змістом не передбачає нейтральності ЗМІ та їх впливів. Медіа не є незалежними змінними, які формують поведінку. Їх повідомлення, експліцитні чи з впливом на підсвідомість, сприймані індивідами, які знаходяться у специфічних умовах, і від того ефект повідомлення змінюється. Зі сфери ЗМІ приходять більшість людських символічних стимулів.

Т. Стоуньєр стверджував, що інформацію можна накопичувати і зберігати для великих справ у майбутньому, наче капітал. Вважав, що в постіндустріальному суспільстві національні інформаційні ресурси є найбільшим потенційним джерелом збагачення. У цьому контексті важливо визначити два поняття: «інформаційний простір» та «інформаційне суспільство», де основним знаряддям та «сировиною» є інформація. Філософський та повсякденний дискурс об'єднує поняття постіндустріальне та інформаційне суспільство. Хоча окремі науковці розмежовують ці поняття. До прикладу, Д. Белл підкреслює, що термін «постіндустріальне суспільство» більш чіткий і точніший, ніж «інформаційне суспільство». Він є виразником «швидкої ерозії»... старих суспільних взаємин (які засновані на власності) владних структур, (що сконцентровані на вузьких елітах) і буржуазної культури (сформованої на принципах економії та відкладеного задоволення).

Термін «інформаційне суспільство» в інтерпретації Готхарда Бехмана підкреслює роль інформації в суспільстві. Але він неодноразово наголошує на тому, що інформація в найширшому сенсі була критично важливою в усіх суспільствах, включаючи середньовічну Європу, структуровану і певною мірою об'єднану навколо схоластики. На противагу цьому терміну Бехман вводить термін «інформаціональний», який вказує на атрибут специфічної форми соціальної організації, де завдяки новим технологічним умовам, які виникають у даний історичний період генерування, обробка та передача інформації стали фундаментальним джерелом виробництва і влади. Використовуючи термін «інформаціональне суспільство» Бехман береться чіткіше охарактеризувати сьгоднішні інформаційні трансформації. Зміст інформаціонального суспільства повинен визначатися глибинним аналізом і спостереженням, а не конвеєрним продукуванням неякісного інформаційного продукту.

Отут знову виникає питання про тривожний пошук втрачених смислів та первинних власних ідентичностей, або прописаних і вкорінених догматично. За ідентичністю можна вбачати процес, через який соціальна особа впізнає себе і конструює смисли, головним чином, на основі даної культурної властивості чи сукупності властивостей, виключаючи ширшу ідентифікацію з іншими соціальними структурами.

Жодна спроба зрозуміти подібну адаптивність не буде успішною, доки не усвідомити, що швидкість змін має абсолютно інше значення, аніж напрям змін. Елвін Тофлер наголошує на тому, що швидкість змін є набагато важливішою, оскільки будь-яка спроба визначити «зміст» змін, повинна

містити наслідки, пояснювані самим темпом як частина цього змісту. Тому чи варто абсолютизувати швидкість, зміни, динаміку ситуацій, можливість зміни місць. Поступовість – це ідея, яка говорить про те, що всі зміни у суспільстві повинні минати гладенько, повільно і нерозривно. Оскільки лише в уповільненому тихому темпі розкриваються технології для впливів на інформацію, а не просто інформація, призначена для впливів на технологію. Саме в цьому можна вбачати нову роль інформації.

Друга риса нової інформаційної парадигми краще розкривається в уповільненні, бо йдеться про всеохопність ефектів нових технологій. Оскільки інформація є інтегральною частиною людської діяльності, всі процеси індивідуального (у рамках нового інформаційного простору воно стирається майже повністю) та колективного існування безпосередньо формуються новим технологічним способом.

Третя риса виокремлює мережеву роботу чи сукупність зв'язків, які використовують ці нові інформаційні технології. Морфологія мережі враховує зростаючу складність взаємодії, а також до непередбачуваних моделей розвитку, які виникають у результаті творчої взаємодії.

Четверта особливість пов'язана з мережевим принципом, але дотична не лише до нього. Суть у тому, що парадигма нової інформації заснована на гнучкості. Процеси не лише змінні, їх можна фундаментально реорганізувати шляхом перегруповання компонентів. Нову інформаційну парадигму можна впізнати за здатністю до реконфігурації – визначальна риса в суспільстві з постійними змінами. Перевернути правила з ніг на голову, не руйнуючи організацію, стало можливим, оскільки матеріальну базу організації можна перепрограмувати.

Гнучкість може бути силою, яка вивільняє, але може мати й репресивну тенденцію, якщо ті, хто переписують правила, завжди при владі. Важливо, таким чином, зберігати дистанцію між оцінкою виникнення нових соціальних форм та процесів, які допускаються за рахунок нових технологій, і екстраполюванням потенційних наслідків таких подій для суспільства і людей. Важливо також ідентифікувати логіку, «вживлену» в нову інформаційну парадигму.

П'ятою її характеристикою є конвергенція, яка «живиться» і розростається, за тим стають непомітними та ізольованими старі технологічні траєкторії.

У цьому контексті інформаційний простір можна визначити як злагоджену чи хаотичну систему інформації, інформаційної інфраструктури, суб'єктів, що здійснюють збір, формування, використання і поширення інформації, а також системи регулювання відповідних суспільних відносин. Відповідно, інформаційною сферою можна вважати сукупність відносин, що виникають під час роботи з інформаційними ресурсами різних рівнів, використання інформаційних технологій та засобів їх забезпечення, захисту інформації, прав суб'єктів, що беруть участь в інформаційних процесах та інформатизації. Підходи у трактуванні цього надскладного соціально-

культурного явища надзвичайно різні. Доеднується сюди й більш розлоге значення, і поруч і «простором» постає «суспільство».

Цивілізаційний підхід розглядає процес виникнення, становлення та розвитку інформаційного суспільства в динаміці та історично-просторовому континуумі. Інформаційне суспільство є результатом цивілізаційного розвитку, який полягає в збільшенні масштабів створення, накопичення, передачі, трансформування інформації в суспільстві, а також у впливі новітніх інформаційно-комунікативних технологій на культуру.

Фундатором цивілізаційного підходу, людиною, яка зробила найвагоміший внесок у розвиток цивілізаційного підходу був англійський соціолог Е. Тофлер. Розглядав історію людства як наслідок розвитку «трьох хвиль» цивілізації. Перша хвиля – сільсько-господарська, де маємо найглибший рівень єднання людини й природи. Друга хвиля декларує співпрацю техніки та природи через появу індустріальної цивілізації. Третя хвиля визначає пристосування людини до потоку інформації. Саме третя хвиля декларує появу нової системи відносин цінностей, типів комунікації, способів збереження інформації, нові форми її взаємодії у сучасному світі. Після появи комплексу трансформацій, результатом третьої хвилі, за Е. Тофлером, є інформаційне суспільство.

Аксіологічний (ціннісно-орієнтаційний) підхід визначає інформаційне суспільство як модель організації соціуму, в основі якої універсальні цінності – інформація та знання, що є формою вираження матеріального середовища людини та основним способом організації міжособистісних стосунків. Історичний розвиток суспільства трансформує систему цінностей від одного типу до іншого. За допомогою інформації як основної цінності індивіда відбувається процес соціалізації індивіда та життєдіяльності суспільства, формування соціальних ідеалів та цінностей.

Антропологічно-комунікативний підхід (Е. Касіпер) – людина символічна істота, яка живе в символічному універсумі, що сьогодні є творцем в медіа і формує віртуальний інформаційний соціум. Символічний універсум буття складається в системі інформаційних комунікацій газет радіо, телебачення, Інтернету, які мають діалектично суперечливий характер. Тут, власне, «людина інформаційна» визначається як сукупність характеристик, які безпосередньо забезпечують її участь у процесах соціальної комунікації у системі «інформація-інформатизація-людина-суспільство». У цьому контексті поширення культурних знаків та сенсів є важливим, але культура має суто інформативний характер.

Мануель Кастельс висловлює нетривіальне припущення, що революція в інформаційних технологіях несвідомо розповсюджувала через матеріальну культуру суспільств дух звільнення, який набрав розвитку у рухах 60-х років.

За Кастельсом, суспільства організовані навколо людських процесів, структурованих та історично детермінованих у площинах виробництва, досвіду та влади. При цьому дослідник детально розкриває цю систему понять та їх впливи, а також взаємодію з соціальними ідентичностями.

Кастельс звертає увагу на те, що інформаційні та соціальні зміни сповнені не меншим драматизмом, аніж технологічні чи економічні трансформації.

Політичні системи охоплені структурною кризою ідентичності, періодично вибухають скандалами, суттєво залежать від висвітлення в медіа та особистісних якостей лідерів, стаючи більш ізольованими від людей. Громадські рухи отримують тенденцію до фрагментизації, локальності, вузької орієнтації та евфермерності, або заглиблюючись у своє внутрішнє, або вибухаючи на мить навколо популярного символу. У світі, де тривають неконтрольовані та безладні зміни, люди схильні еднатися навколо первинних джерел ідентичності: релігійних, етнічних, територіальних, національних. У світі пронизаному глобальними потоками розкошів, влади і образів, пошук ідентичностей, колективної чи індивідуальної, приписаної чи сконструйованої, стає фундаментальним джерелом соціальних значень.

У цих умовах структурного шизофренічного роздвоєння між функцією та смыслом структури соціальної комунікації потрапляють під найбільший тиск. І коли комунікація руйнується, коли вона не може існувати навіть у конфліктній комунікації, соціальні групи та індивіди відчужуються один від одного, перетворюючись на ворогів. У цьому процесі, в міру того, як ідентичності стають дедалі більш специфічними та їх важче розподіляти, зростає соціальна фрагментизація. «Кажуть, що у вовка може трапитися інфаркт, якщо простір у якому він знаходиться виявиться звуженим», – Тофлерова метафорична заувага з проекцією на інформаційне суспільство та інформаційні взаємини настановує на думку про те, що ми на порозі глобального звуження інформаційних потоків, або глобального мультикультурного асимілювання. Третій найоптимальніший варіант досягнення «золотої середини» стане можливим лише тоді, коли медіатори усвідомлять свою суспільну роль та працюватимуть у напрямку правильного «інформаційного кодування» аудиторії та матимуть яскраву соціальну уяву, бо «людина залишається самотньою перед інформаційною...невідомістю, яка суне на неї». Тофлер зауважував, що людство захоплює невідомий раніше психічний стан, який за своїм впливом схожий на хворобу. Назва цієї хвороби – шок майбутнього. Люди гинутьимуть через те, що можуть не витримати психологічної напруги. Але проблема не лише у тому, щоб звикнути до змін. Справа в іншому – як зберегти ціннісно-психологічне ядро культури.

У минулому соціальний цикл співвідносився з культурним, останній завжди є довшим. У наш час протягом життя одного покоління культурні цикли змінюються дуже швидко, виплітаючи лавину цивілізаційних потрясінь. Людина, яка не пристосовується, не любить змін, психологічно тривожна. Масштаби соціальних і культурних метаморфоз сьогодні величезні. Психологічне отетеріння, а за ним і знекровлення – найстрашніше, що можна очікувати від цього коловороту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования: пер с англ. / Изд. 2-ое, испр. и доп. — М.: Academia, 2004. - 788 с.

2. Готхард Б. Современное общество: общество риска, информационное общество, общество знаний: пер. с нем./А.Ю. Антоновского, Г.В. Гороховой, Д.В. Ефременко, В.В. Каганчук, - М.: Логос, 2010. – 248 с.

3. Добровольська А. Інформаційний простір: проблеми становлення нової якості національного росту [Електронний ресурс] / А. Добровольська. – Режим доступу: http://www1.nas.gov.ua/publications/books/serii/academy/1102010/Documents/2010_03/a14.pdf

4. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество, культура: Пер. с англ./ О.И. Шкаратана. М: ГУ-ВШЭ, 2000. – 446 с.

5. Малик І. Національний медіа-простір в умовах глобалізації: прийоми боротьби та правила захисту / Іван Малик// Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – 2009. – вип. 21. – С. 122-127.

6. Маклюэн М. Война и мир в глобальной деревне: пер. с англ. / И. Летберга. - М.: АСТ: Аслрель, 2012. – 219 с.

7. Тоффлер Э. Шок будущего: Пер. с англ. / Э. Тоффлер. - М.: ООО "Издательство АСТ", 2002. -557 с.

В статье рассмотрено перспективу изменений общества в контексте информационного общества и пространства, их влияние на человека в целом, функции нового информационного пространства, необходимость «правильной организации сообщений», а также роль реципиента в этом процессе, выделено дефинитивный ряд «информация», «информационное пространство», «информационное общество», подчеркнута важность нахождения собственной культурной идентичности.

Ключевые слова: «информация», «информационное пространство», «информационное общество», «функция», «реципиент».

The article examines the changes prospect in the context of information society and space, their influence on people in general, functions of new informational space, a need of “proper message organization” and the role of a recipient in this process. The whole number of definitions, such as: “information”, “informational space” and “informational society” have been outlined. Moreover, it has defined, that the scales of social and cultural metamorphoses are enormous nowadays, and the cultural cycles are changing rapidly, provoking social unrest. It has been emphasized, that identities are becoming more specific all the time, so they are hard to distribute; and social fragmentation is growing also.

Key words: information, informational space, informational society, informational function, recipient.

Стаття надійшла до редакції 21. 10.2015

Прийнято до публікації 22.10.2015